

Kokemuksia ja kerrontaa

Heikki Pesonen
Helsingin yliopisto

Yksi laadullisen uskonntutkimuksen keskeinen aineistonkeruumenetelmä on haastatteluiden tekeminen. Haastattelut toteutetaan usein yksilö- tai ryhmähaastatteluina, ja niiden tyyli vaihtelee tarkasti strukturoiduista aina avoimiin haastatteluihin, joissa haastateltavan kanssa käytävä keskustelu saattaa liikkua tietyn aihepiirin sisällä varsin vapaasti, ja usein haastateltavan lähtökohdista käsin (ks. Hirsjärvi & Hurme 2011).

Eräs haastattelututkimuksen päätarkoituksista on ymmärtää ja tulkita ihmisten ajatuksia, kokemuksia ja uskomuksia. Haastatteluiden kautta ei usein pyritäkään hankkimaan tietoa itse asiasta, ilmiöstä tai tapahtumasta – kuten rituaalista – vaan siitä, miten ihmiset ovat ilmiön tai tapahtuman kokeneet ja miten he siitä kertovat. Haastattelijasta on käytetty metaforaa matkaja (*traveler*), millä on tarkoitettu sitä, että haastattelija matkaa tuntemattomiin paikkoihin ja kerää sieltä tarinoita kohtaamiltaan ihmisiltä. Tämä metafora myös korostaa haastatteluissa saadun tiedon tulkinnallista luonnetta. Haastateltavien kertomat tarinat ovat todellisuuden kokemuksellisia tulkintoja, joita haastattelija analysoi oman tulkintakehyksensä avulla. Tämä kehys pitää sisällään – paitsi haastattelijan persoonaan ja elämänhistoriaan liittyviä elementtejä – myös tutkimusta varten rakennetun metodologisen asetelman. (Ks. Davidsson Bremborg 2011.)

Monet tutkijat näkevät, että määrällisin menetelmin kerätty tieto ei koskaan pysty samalla tavalla tavoittamaan yksilöllisen uskonnollisuuden ja uskonnollisten kokemusten kompleksisuutta, kuin mitä haastatteluiden avulla on mahdollista saada. Uskonntutkimuksessa haastattelututkimus onkin kiinnostava tiedon tuottamisen väline siinä mielessä, että ihmisten uskomukset ovat niin monitahoisia ja koko ajan potentiaalisessa muutoksessa. Tällaisten kokemusten ja niihin liittyvän kokemusmaailman tavoittaminen määrällisellä tutkimuksella on hankalaa. Ihmisten kokemukset ja niistä kertominen ovat kuitenkin ainutkertaisia tapahtumia, joissa välittyvä tieto on erityinen kombinaatio yhteisöllistä ja yksilöllistä. (Ks. Davidsson Bremborg 2011.)

Varpu Lipponen ja Ikali Karvisen sekä Terhi Pieskän artikkeleissa tarkastellaan ihmisten kokemuksia, jotka on kerätty avoimilla teemahaastatteluilla. Tällä haastattelumetodilla on molemmissa tutkimuksissa mahdollistettu sensitiiviseen aiheeseen liittyvän aineiston kerääminen siten, että haastattelutilanteesta muodostuu mahdollisimman vapaamuotoinen, ja haastateltavat pystyvät luontevasti kertomaan itselleen merkityksellisistä asioista ja kokemuksista. Lipponen ja Karvinen tarkastelevat saattohoidossa olevien potilaiden omaisten näkemyksiä henkisen ja hengellisen tuen toteutumisesta. Tutkimuksesta tulee selkeästi esille se, miten omaisille – vaikkei riippumatta – henkisen ja hengellisen tuen saannin mahdollisuus oli tärkeää.

Terhi Pieskä puolestaan analysoi psykedeeljä käyttävien mystisiä kokemuksia. Monista artikkelin haastattelulainauksista tulee näkyville, miten ihmiset rakentavat kokemuskuvauksiaan tarinalliseen muotoon. Pieskän haastateltaville psykedeelimatkoilla koetut mystiset – esimerkiksi ykseyden tai rakkauden – kokemukset on puettu paikoin vauhdikkaiksi kertomuksiksi, joihin tutkijan on mahdollista tulkita myös haastateltavien elämänhistoriaan ja uskontokäsitteisiin liittyviä elementtejä.

Kokemuksen ja tunteiden ulottuvuutta on usein pidetty uskontojen merkittävimpänä piirteenä. Uskontoperinteiden syntyyn liitetään usein kertomuksia voimakkaista yksilöllisistä kokemuksista, ja uskontojen historiaa saatetaan paaluttaa hahmoilla (mystikoilla, guruilla tms.), joilla on ollut erityinen kokemuksellinen yhteys yliluonnolliseen todellisuuteen. Nämä perustajat ja merkittävät hahmot ovat usein olleet miehiä. Tuula Sakaranaho ja Katri Karhunen tarkastelevat artikkelissaan yhtäältä sitä, miten naisten kokemus on jäänyt ja jätetty patriarkaalisissa uskontoperinteissä usein marginaaliin ja pimentoon, vaikka naisilla on ollut usein hyvin rikas – erityisesti arjen toimien lähtökohdista nouseva – uskontoperinne. Toisaalta artikkelissa tuodaan esille monista uskontoperinteistä nostettujen esimerkkien avulla se, miten naiset ovat ottaneet uskonnoissa merkittäviä rooleja, ja miten perinteiden sisällä vaikuttavissa feministisissä suuntauksissa traditiota on uudelleentulkittu naisnäkökulmasta.

Artikkelissaan Sakaranaho ja Karhunen tarkastelevat myös uskontojen materiaalista ulottuvuutta ja niitä keskusteluita ja käytänteitä, joita esimerkiksi naisten uskonnolliseen pukeutumiseen on liitetty. Aineellisen ja materiaalsen uskonnon merkitykseen kulttuurissa ja uskonnossa on myös kiinnitetty viime vuosikymmeninä enemmän tutkimuksellista huomioita. Tästä yhtenä tuoreena esimerkkinä on Katri Karhusen kirja-arviossaan tarkastelema Alexandra Bergholmin ja Riku Hämäläisen toimittama kirja *Katse pyhään – näkökulmia uskonnon aineellisuuteen*, jossa uskontotieteilijät kirjoittavat tutkimusaiheisiinsa liittyvistä uskonnon aineellisuuden muodoista, kuten erilaisista esineistä tai kuvista. Myös digitaalisessa kulttuurissa ilmenivät uskonnollisuuden muodot voidaan sijoittaa aineellisen uskonnon piiriin. Tähän kenttään asettuu Heidi Rautalahden arvioima *Far Cry 5* -videopeli, jossa kuvataan satiirin keinoin amerikkalaista kulttiuskonnollisuutta.

Tämän numeron katsauksissa Johanna Konttori esittelee uskontolukutaitoon liittyvää tutkimusta ja toimintaa, joista esimerkkeinä ovat kohta vuoden täyttävä Katsomukset.fi -portaali sekä Kulttuurirahaston rahoittama Argumenta-hanke ”Uskontolukutaito moniarvoisessa yhteiskunnassa”. Roosa Haimila ja Laura Kokkonen raportoivat uskontotieteen kansainvälisistä tapaamisista Aarhusissa ja Oslolla. Katsauksista välittyy kuva moneen suuntaan kehittyvästä tieteenalasta, joka reagoi herkästi tieteen ja yhteiskunnan muutoksiin ja myös aktiivisesti pyrkii osallistumaan yliopistojen kolmannen tehtävän toteuttamiseen.

Kirjallisuus

Davidsson Bremborg, Anna

2011 Interviewing. – Michael Stausberg & Steven Engler (toim.), *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*, 310–323. London & New York: Routledge.

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme

2011 *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.